

Korántsem zöldségeket tartalmazó elektromos zöldség

Bekezdések a *Villanyspenót* című elektronikus irodalomtörténeti kézikönyvről

Amennyiben a *Villanyspenót* néven ismertté vált elektronikus irodalomtörténeti kézikönyvről beszélünk, egyvalamit nem árt leszögeznünk: a digitális szöveggyűjtemény semmiképp sem tekinthető egyszerűen azonosnak az elődjével szolgáló, *Neospenót* néven közismert *A magyar irodalom története*i című háromkötetes, Szegedy-Maszák Mihály professzor főszerkesztésével jegyzett irodalomtörténettel. Ebből kifolyólag a *Villanyspenóra* nem feltétlenül érvényesek azok a kritikák sem, melyeket annak idején nyomtatott formában megjelent elődje, a *Neospenót* kapott.

Habár a *Villanyspenót* eredetileg valóban a *Neospenót* digitalizált változataként kezdte meg pályafutását, elég hamar el is különbözött a nyomtatott könyv formájában napvilágot látott irodalomtörténettől. A *Neospenóttól* való első szembeötlő különbség, hogy míg a megjelent háromkötetes irodalomtörténet lezárt, immár bővíthetetlen szöveg, addig annak hálózati verziója folyamatosan bővülő, lezáratlan irodalomtörténet-folyam, melybe voltaképp bárki küldhet fejezetet elbírálásra. Ilyen folyamatosan bővített és bővíthető irodalomtörténet eddig nem nagyon létezett a magyar irodalomtörténet-írás folyamán, főként nem a XX. században, mikor az irodalmi művek kanonizációjába és az irodalomtörténeti narratívák kialakításába nagymértékben beleszólt a politika.

A rendszerváltás után végre megadatott a lehetőség, hogy az addigi, marxista ideológia által áthatott irodalomtörténet-írásról másként gondolkozzunk, az addig uralkodó elképzeléseket és kánonalkotási irányelveket megváltoztassuk. Részint a mára hazánk egyik vezető irodalomtudósává emelkedett Kulcsár Szabó Ernő, részint más irodalomtörténészek ezt meg is tették, azonban a nyitott irodalomtörténet koncepciójának megszületése váratott magára. E késlekedésben persze a technológiai fejlettség, illetve hazánkban annak hiánya is nagy szerepet játszott, hiszen egy folyamatosan bővíthető, virtuálisan létező irodalomtörténetnek előfeltétele az internet, mint technikai médium.

Úgy hiszem, a nyitott irodalomtörténet megszületésének első lépéseként mindenképpen meg kellett jelennie egy olyan volumenű és olyan szerkesztési elveken alapuló

irodalomtörténetnek, mint *A magyar irodalom története*, azaz ismertebb nevén a *Neospenót*. Ez volt ugyanis az első olyan vállalkozás a magyar irodalomtörténet-írás folyamán, amelynek egyenesen koncepciója volt, hogy egy kis túlzással ne legyen semmiféle konkrét koncepciója, ne hassa át valamiféle ideológia. A fejezeteket a legkülönbözőbb idősebb és fiatalabb, régebbi vagy újabb iskolákhoz tartozó irodalomtörténészek írták, teljesen eltérő nézőpontokból kiindulva. A *Neospenót*ot ért negatív kritikák többek között azt rótták fel a könyv hibájaként, hogy az első ránézésre mozaikszerű, azaz nélkülöz mindenfajta szerkesztői koncepciót, és tulajdonképpen úgy hat, mint vaktában összehordott magyar irodalomtörténeti tárgyú tanulmányok gyűjteménye. Ez így ebben a formában nyilván nem teljesen igaz, hiszen a *Neospenót* által kitűzött irodalomtörténeti vállalkozásnak fontos szempontja volt, hogy a fejezetként beválogatott tanulmányok valamilyen dátumhoz, a magyar irodalomtörténet egy-egy fontosabb eseményéhez kötődjenek. Nem véletlen a könyv címe sem: az ugyanis *a magyar irodalom története*it igyekszik elbeszélni, nem pusztán egyetlen, valamiféle központilag előírt, ezáltal nyilván mesterséges narratívát létrehozni. A magyar irodalom története, amennyiben létezik ilyen, mint valamiféle lineárisan haladó narratíva, nyilvánvalóan több nézőpontból is elbeszélhető, napjaink legújabb átfogó irodalomtörténeti kézikönyve pedig ha másra nem is, de az értékpluralizmusra mindenképpen törekszik. Ha pedig az értékpluralizmusnak egyfajta mozaikszerűség, széttöredezettség a feltétele, úgy maga az ilyen elveken nyugvó irodalomtörténet is mozaikszerű. Úgy vélem, bizonyos nézőpontból kiindulva természetesen kritizálható a *Neospenót* széttöredezett volta, soknézőpontúsága, amennyiben feltételezzük egyfajta felettes, objektív módon elbeszélhető narratíva létezését. Ám mivel napjaink szellemtudományi gondolkodásában egyre inkább megfigyelhető az a tendencia, mely szerint a nagy narratívákba vetett hit többek között Lyotard nyomán megrendülni látszik, talán nem járunk tévúton akkor sem, ha az objektíven elbeszélhető, töretlen irodalomtörténeti narratívák létezését valamennyire fenntartásokkal kezeljük. Fenntartásokkal, miként tette, teszi ezt a *Neospenót* is, kísérletet téve annak kimutatására, hogy amit húsz-harminc éve még valami töretlen, egyfelé mutató, kizárólagos és objektív eszközökkel megragadható történetnek hittünk, az voltaképpen nem más, mint párhuzamos történetek sorozata. A párhuzamosság jegyében kerültek egymás mellé különböző nézőpontok. Amennyiben e néha (negatív felhanggal) egyszerűen *posztmodernnek* aposztrofált jelenség okait keressük, úgy talán ráébredhetünk, hogy többek között a *Neospenót* irodalomtörténeti koncepciója (?) is egyfajta válasz volt a marxista irodalomtudomány önnön kizárólagosságát hirdető, valamennyire még a rendszerváltás irodalomtudományi gondolkodására is kiható örökségére. Egy 40-50 éven át uralkodó gondolkodási rendszer

aligha tűnik el a porondról egyik percről a másikra pusztán azért, mert a politikai viszonyok megváltoznak. Habár az 1990-es évek elején viszonylag gyorsan megtörtént egy horizontváltás és egy újra-kanonizáció a magyar irodalomtudományban, a marxista irodalomszemlélet olyan örökség, melytől a mai napig nem tudunk megszabadulni. (Persze félreértés ne essék, az értékpluralizmusba természetesen még a marxista irodalomszemléletnek is helye van, pusztán a kizárólagosság az, amiről le kellett, hogy mondjon.) *A magyar irodalom történeteinek* lehetséges jelentősége többek között abban állhat, hogy képes volt lemondani a kizárólagosságról, valamiféle irodalom-ideológia explicit megfogalmazásáról. S bár mint minden irodalomtörténet, nyilván fellép a kanonizáció igényével, számol azzal is, hogy a kanonizáció szempontjai az idők során viszonylag gyorsan változnak, épp ezért nem kíván kizárólagos kánonalkotóként funkcionálni, inkább csak afféle irányelveket fogalmaz meg a magyar irodalom története során relevánsnak tartott szerzők és művek kanonizálását illetően.

Szó ami szó, *A magyar irodalom története* persze minden nyitottsága ellenére lezárt egész, mely immár megkapta a maga kritikáit, részint indokoltan, részint talán indokolatlanul. *A Villanyspenót* ezzel ellentétben egy olyan irodalomtörténeti kézikönyv (már amennyiben egy hálózati szöveggyűjteményre még szabad a *könyv* szót használnunk), melynek szerkesztése nem zárul le. A benne helyet kapott fejezetek száma folyamatosan nő, ebből kifolyólag egyre kevésbé tekinthető pusztán a *Neospenót* digitális verziójának. *A Villanyspenót* a legkevésbé sem érheti példának okáért az a vád, hogy a szerkesztői önkény vagy hanyagság okán egyes szerzők visszavonhatatlanul kimaradnak belőle. Amennyiben valaki megfelelő színvonalú tanulmánnyal keresi fel a szerkesztőséget az adott, számára addig hiányzónak ítélt szerzőről, úgy könnyedén lehetséges, hogy az a tanulmány egy folyamatosan bővülő, a nagy, egységes narratívákat valamennyire elvető, ám a párhuzamos narratívákban és az értékpluralizmusban annál inkább hívő irodalomtörténet-folyam részévé válhat. Talán az egyetlen kritérium, hogy az adott cikk az irodalomtudományi tárgyú szakmai elvárásoknak megfelelő legyen, illetve tényleg azzal foglalkozzon, ami a *Villanyspenót* tárgya: a magyar irodalom történetével. *A Villanyspenót* nem hozta létre a maga lezárt kánonját, a kanonizációt folyamatosan zajló, soha meg nem álló eseményláncolatnak tekinti. Éppen ezért nem csupán meghatározott szerzőkről vagy művekről szóló cikkeket hajlandó fogadni. Jelentősége megítélésem szerint éppen ebben a folyamatos bővülésben, illetve korábban megvalósíthatatlan nyitottságban áll. Az idő előrehaladtával még az is lehetségessé válhat, hogy egyes korábban elfogadott fejezetek is lekerüljenek az online repertóriumból, hiszen mint említettük, a kanonizáció és a rekanonizáció voltaképp végtelen folyamat. Teljességgel

elképzhető, hogy a korábban jelentősnek ítélt szerzők és / vagy művek irodalomtörténeti jelentőségének megítélése az idők során változik, csak úgy, mint az irodalomtörténet-írás koncepciói és módszertana is. A Villanyspenót, és ebben minden valószínűség szerint Magyarországon egyedülálló irodalomtörténeti szöveggyűjteményről van szó, képes alkalmazkodni a legújabb irodalomtörténeti iskolákhoz és módszerekhez, hiszen a benne szereplő szövegek formája, tartalma, összetétele bármikor megváltoztatható. Ami a mobilitást, flexibilitást illeti, e téren meglehetősen jól követi azokat a gyorsan változó elvárásokat, melyeket az internet és az elektronikus technikai médiumok kora az irodalomtudománnyal szemben folyamatosan támasztani látszik. Megjegyzendő, hogy már *Neospenótban* is szerepelnek olyan tanulmányok, melyek az irodalomtudomány egyre inkább interdiszciplinárisá váló jellegét hangsúlyozva kitekintést tesznek az irodalomból a társművészetek, a színház, a festészet vagy a zene irányába, az irodalomtudományt lassanként egy átfogóbb diszciplína, a kultúratudomány részeként kezelve. A jövőben a Villanyspenót ezt az utat is jó eséllyel követni fogja, amennyiben a nyugati szellemtudományos gondolkodáshoz képest naprakész kíván maradni.

Még ha nincs is teljes egészében vége a Gutenberg-galaxisnak, és a nyomtatott könyvek továbbra is egyfajta presztízst élveznek az online, csak elektronikus formában létező szövegekkel szemben, akkor is tagadhatatlan, hogy információs társadalmunkban a digitalizált szövegek iránti igény hihetetlen sebességgel nő. A Villanyspenót ebből a szempontból méltán nevezhető XXI. századi irodalomtörténetnek, hiszen nemcsak szerkesztési elveit, de technikai kivitelezettségét illetően is megfelel minden olyan elvárásnak, melyeket korunk egy magát tudományos szövegek (elektronikus) gyűjteményeként definiáló szöveguniverzummal szemben támaszthat. Ami pedig talán a legfontosabb: a *Villanyspenót*, mely már jelen állapotában is jóval több, mint elődje, a *Neospenót*, a nyomtatott formában megjelenő könyvekkel ellentétben teljes mértékben ingyenes és bárki számára hozzáférhető. Még ha valamelyest kezdeti stádiumban is, de megvalósítani látszik azt a néhány éve még utópisztikus elképzelésnek ható gondolatot, mely szerint a szellemi javak mindenkit megilletnek, nem csupán azt a kiváltságos értelmiségiekből álló réteget, mely megengedheti magának a legújabb tudományos eredményeket tartalmazó, esetenként meglehetősen drága szakkönyvek megvásárlását. Amennyiben elfogadjuk, hogy a tudás mindenkié, nem csupán az egyetemeken és kutatóintézetekben dolgozó felsőértelmiségé, és minden ember megválaszthatja, kíván-e belőle részesülni, úgy a világ bármelyik országából, bármilyen internetkapcsolaton keresztül teljesen ingyen elérhető Villanyspenót mindenképpen ebbe az irányba mutat.

Nem kell persze olyan illúziókat táplálnunk, hogy csupán azért, mert egy irodalomtörténeti tanulmányokat tartalmazó, az irodalomtörténet lezáratlanságát és értékpluralizmust hirdető szöveggyűjtemény mindenki számára elérhető, úgy a Villanyspenótot meglátogató felhasználók száma egyik percről a másikra százezrekre emelkedik. Mint minden hasonló munka, ez is főleg bölcsészhallgatók, irodalomtörténészek, írók, újságírók, kritikusok és egyéb humánértelmiségiek számára lehet érdekes, és az oldalra látogató felhasználók is főként ebből a viszonylag szűk rétegből került és kerül ki. Ezen potenciális felhasználók száma azonban még mindig jóval magasabb, mint azoké, akik képesek és / vagy hajlandók tíz és húszezer forint közötti összeget rászáni egy, *A magyar irodalom története*hez hasonló volumenű szakkönyv megvásárlására. Az ő számukra pedig a Villanyspenót, mint egy bárhonnét elérhető, az ingyenes tudás lehetőségét kínáló médium mindenképpen áttörést jelenthet a tudás, mint közös szellemi kincs elvének irányába.

Mindezek után talán csak apró adalékként érdemes megjegyezni, hogy a jelenleg kissé alvásközeli állapotban leledző *Villanyspenót*ot egyébként az ELTE BTK egykori vagy jelenleg is aktív magyar, illetve irodalom- és kultúratudomány szakos hallgatói, illetve doktoranduszai szerkesztik, mintegy társadalmi munkában, nulla forint honoráriumért, a Horváth Iván professzor szakmai felügyelete és útmutatásai mellett. A projekt mögött nem igazán állnak jelentős anyagi források. Ennek ellenére, még ha lassan is, de biztosan működik, mint egy, a jövő irodalomtörténetét előkészítő vállalkozás. Még ha napjainkban nem is érezzük ennek az irodalomtörténet-írási vállalkozásnak a jelentőségét, mindenképp úgy gondolom, a jelenség több figyelemre érdemes, mint amennyit eddig kapott, és okvetlenül úgy kezelendő, mint egy a huszadikból lassan a XXI. századba átlépő, Magyarországon is fokozatosan teret nyerő, új irodalomtörténeti szemlélet kezdete.